

Mikis Theodorakis (1925-2021)

Fotografia: Wikimedia Commons

«Quan els vostres tancs s'hagin rovellat,
les meves cançons encara seran cantades».

Paraules adreçades per Theodorakis
al ministre Ioannis Ladàs,
membre de la junta militar.

Apropar-se a una figura cabdal de la música com Mikis Theodorakis representa també endinsar-se en la història de Grècia de la segona meitat del segle XX. Si per a la música grega ho va ser tot, també ho fou per a la política.

Des de les primeres composicions datades el 1940 fins a l'última de les seves obres, *El cant del cigne* (2013), per a baríton i orquestra de cordes, ens trobem davant d'un creador infatigable amb una colossal producció de música «culta» i de música popular (*éntekhni laiki musiki*, έντεχνη λαϊκή μουσική) en la qual el mateix Theodorakis inclou les cançons, τραγούδια, més d'un miler, que formen part dels seixanta-nou cicles de cançons (1960-1996) sobre poemes de Ritsos, Seferis, Elitis, però també de poetes poc coneguts fora de l'àmbit grec com Kambanel·lis, Bostantzoglu, Thalassinós o Livaditis.

Després de la seva formació musical al Conservatori d'Atenes, es trasllada a París gràcies a una beca que li permet estudiar amb Olivier Messiaen. D'aquests fructífers anys (1954-60) són el ballet *Antígona*, estrenat el 1959 al Covent Garden, la primera de les seves simfonies, quatre quartets de corda, i una suite per a piano, obres aclamades per l'exigent crítica musical francesa, però també pels seus mestres i per grans compositors del moment, com

Britten, Xostakóvitx, Zoltán Kodály o Darius Milhaud, que no dubta a proposar el jove Theodorakis com a «millor compositor europeu de l'any».

Theodorakis, per tant, tenia una sòlida formació musical «cultura» i alhora era un gran coneixedor de la música grega, des de la riquíssima música bizantina fins a la cançó popular i tradicional i el menyspreat *rembétiko*. Aquesta circumstància el va dur, l'any 60, a fer un gir estètic inesperat en compondre i enregistrar *Epitáfios*¹ del seu amic Iannis Ritsos. Era previsible que una obra tan seriosa i dramàtica com *Epitáfios* fos, formalment, una cantata o oratori solemne, però ho fa —provocant una gran controvèrsia en el món cultural i musical grec— amb una música genuïnament grega com el *rembétiko*, menyspreada i fins i tot prohibida. A partir d'aquest moment la seva música ja tindrà un volgut i inconfusible segell grec, fruit d'un esforç per recuperar i dignificar tota la tradició musical grega des d'una estètica (inicialment) clàssica/«cultura», com ja ho havien fet en altres geografies Mahler o Xostakóvitx. La unió d'aquestes tradicions diferents donarà obres molt personals i de gran bellesa com *To àxion estí* (*To άξιον εστι*) d'Odisseas Elitis, publicat el 1964, tot i haver començat a treballar-hi quatre anys abans, estant a París. Aquesta proposta estètica tan valenta, personal i ferma farà un gir a tota la música etiquetable com a «grega» que qualsevol músic compingui a partir d'aquell moment i, en especial, la que estigui basada en textos poètics.

La primerenca sortida en escena musical, a disset anys, és paral·lela a la política, en unir-se a la resistència contra els invasors italians i després alemanys durant la Segona Guerra Mundial. En aquest moment coneix per primera vegada la detenció i la tortura, que patirà amb més virulència amb la dictadura dels coronels (1967-74). I també la censura, com molts músics d'aquest darrer segle (Schönberg, Berg, Webern, Bartók i altres representants de *l'entartete Musik*), però —si se'ns permet l'atreviment— amb l'«honor» de ser el destinatari nominal d'una estricta i detalladíssima ordre de prohibició de la seva música.²

Fundador, el 1963, arran de l'assassinat del metge i polític Grigoris Lambrakis, de les *Juventuts Lambrakis*, és elegit diputat (1964-67) per una aliança de socialistes i comunistes i, més tard, en tornar de l'exili, ho serà pel Partit Comunista (1981-86). Molta gent, no només grecs, no van entendre el seu possibilisme en acceptar l'acta com a diputat independent (1989-92) pel partit de dretes *Nea Dimokratia*, i un càrrec ministerial (1990-92).

¹ Poemari inspirat en el plany d'una mare pel fill mort en una manifestació durant la vaga de les fàbriques de tabac de Tessalònica, el maig del 36. La fotografia de la mare, agenollada davant el fill mort, esdevé iconogràfica i, fins i tot, és representada en la portada de les edicions d'aquest poemari.

² Ens referim al decret número 13 de l'exèrcit (*Diàtagma Anguelí* [*Διάταγμα Αγγελή*]) fet públic a Grècia el primer de juny de 1967 pel general Odisseas Anguelís, mitjançant el qual es prohibia terminantment l'audició, reproducció, venda i possessió de música de Theodorakis. El compositor i director d'orquestra alemany Paul Dessau (1894-1979), col·laborador habitual de Bertolt Brecht, va compondre, el 1968, una obra per a recitador, cor mixt i nou instruments, *Für Mikis Theodorakis*, sobre el text —tan poc poètic— d'aquest decret de l'exèrcit.

L'inesgotable activisme polític no li va impedir mai d'escriure. Ja fos el convuls 1963, amb la música per a *Zorba the Greek*, de Mikhalis Kakogiannis —així com amb la composició de tres cicles de cançons: *El barri dels Àngels* (*Η γειτονιά των Αγγέλων*), de Kambanel·lis, *Ciutat Màgica* (*Μαγική Πόλη*), de diferents poetes, i *Petites Cíclades* (*Μικρές Κυκλάδες*) d'Elitis—, o durant el mig any (octubre de 1969 - abril de 1970) a la presó d'Oropós on, en un precari estat de salut, escrivia cançons contra la junta militar que després sortien clandestinament a l'estranger i eren cantades per Melina Mercouri o Maria Faranduri.

Amb les armes que li eren pròpies, la lluita política i la música, participà en totes les lluites del seu temps i, simbòlicament, en les antigues, en musicar un llibre prohibit per Metaxàs, *Epitáfios* de Ritsos, amb una música també prohibida pel general, el *rembétiko*.³

Pocs pobles, com el grec, poden enorgullir-se de tenir un vastíssim corpus de cançons com el que els (ens) ha llegat Mikis Theodorakis, cançons d'una qualitat musical i poètica excel·lent, esdevingudes ja populars i part del seu imaginari col·lectiu.

JOAN-CARLES BLANCO

³ Recordava Theodorakis que, en l'exemplar d'*Epitáfios* que Ritsos li havia enviat a París, hi havia una nota manuscrita del poeta que deia: «Aquest llibre que tens a les mans va ser cremat pel general Metaxàs el 1938 al peu de les columnes del temple de Zeus Olímpic».